

Gergely Jenő

A KERESZTÉNY KÖZSÉGI PÁRT HARCA WOLFF KÁROLY HALÁLA UTÁN A KÉKKERESZTES MOZGALOMMAL*

1. Búcsú Wolff Károlytól

A kormányzó 1936. július 21-én Wolff Károlyt, a m. kir. főudvarnagyi bíróság nyugalmazott elnökét, a Nagy Szent Gergely Rend lovagját, országgyűlési képviselőt, a fővárosi törvényhatósági bizottság örökös tagját m. kir. titkos tanácsossá nevezte ki. A magas kitüntetésnek azonban már nem örülhetett. A 62 éves Wolff Károly 1936. július 23-án elhunyt Csopakon. Szívinfarktus okozta váratlan halálát.¹

A Keresztény Községi Párt (KKP) elnökét július 25-én temették. Holttestét a központi városháza udvarán felállított katafalkon ravatalozták fel. A ravatal bal oldalánál fia, ifjabb Wolff Károly, a székesfővárosi közkórházak központi igazgatója állt, mögötte pedig az elhunyt családtagjai foglaltak helyet. A családtagoktól balra Szendy Károly polgármester vezetésével Liber Endre alpolgármester és a székesfőváros legmagasabb rangú tisztviselői tisztelegtek. A ravatal jobb oldala mellett megjelent a kormány képviselőjében Darányi Kálmán, a miniszterelnök helyettesítésével megbízott földművelésügyi miniszter², vitéz leveldi Kozma Miklós belügyminiszter, Bornemisza Géza iparügyi miniszter, Winckler István kereskedelemügyi miniszter, bárcziházi Bárczy István és Szily Kálmán államtitkárok. Ott volt Sztranyavszky Sándor, a képviselőház elnöke, Putnoky Móricz a képviselőház hadnagya, továbbá Keresztes-Fischer Ferenc, ekkor a Pénzügyi Központ elnöke, Huszár Károly ny. miniszterelnök, Ernst Sándor ny. miniszter, országgyűlési képviselő, gróf Esterházy Móricz ny. miniszterelnök, országgyűlési képviselő, gróf Csekonics Iván rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, Huszár Aladár volt főpolgármester és Ferenczy Tibor rendőrfőkapitány. A hatalmi elit méltóképpen búcsúzott a fővárost 17 éven át irányító pártvezértől.

A párt alelnökével, Csilléry Andrással az élen megjelent a Keresztény Községi Párt valamennyi törvényhatósági bizottsági tagja, Tópercz Ákosné vezetésével pedig a keresztény nőszervezetek küldöttei. A NEP népes fővárosi küldött-

* A tanulmány „A Keresztény Községi (Wolff) Párt története” című, készülő monográfiánk egyik fejezete.

¹ Wolff vérkeringési problémákkal küzdött. Megviselték a családi tragédiák, feleségének és leányának korai halála. Az 1936 nyarán tomboló hőség is hozzájárulhatott az infarktushoz.

² Gömbös Gyula miniszterelnök ekkor már halálos beteg volt, és ezért nem tudott jelen lenni.

ségét Zsitvay Tibor és Terbócz Imre vezették, a Keresztény Ellenzéket Halmay Zoltán, az Egyesült Polgári Ellenzéket Rassay Károly, a Magyarországi Szociáldemokrata Pártot pedig Peyer Károly és Büchler József képviselte. Az 1930-as években már megbecsült ellenfélnek számító Wolff Károlytól a teljes fővárosi politikai elit búcsúzott.

A gyászszertartást Bednárz Róbert pápai prelátus, belvárosi esperes plébános végezte a budai kapucinus atyák segédletével. A beszentelés után Szendy Károly polgármester búcsúzott az elhunyttól. Beszédében Wolff Károlyt „nagy polgárnak”, harcos és küzdő egyéniségnek, de a szigorú külső alatt meleg, odaadó és alázatos szívű embernek nevezte. Sokat köszönhet neki a főváros, mindig igyekezett segíteni a rászorultakon, a rábízott polgárokon. „Tragikus magyar sors az, hogy a nagyszívű és hatalmas emberek éppen akkor távoznak el közülünk, amikor sorsdöntő időket élünk, vagy amidőn a magyar nemzet éppen sorsdöntő óráit éli. Talán még soha ilyen nehéz időket nem éltünk. Talán soha annyira nem volt szükség erős, egyenes, tekintélyt tartani tudó magyarokra, mint amilyen Wolff Károly volt”. – mondta a polgármester.³

A Keresztény Községi Párt nevében Csilléry András búcsúztatta az elhunyt pártelnököt. A vezér halálával a párt árván maradt.⁴ A KKP-t Wolff Károly hozta létre és szervezte ütőképes erővé. A főváros élén végzett munkája a magvető munkája volt. „Tízezrek és százezrek lelkében fogamzottak meg tanításaid, s a mögötted haladó keresztény tömegek ereje új életet kezdett ezen a földön... Hozsannát zengve Néked, alakultak meg egymás után a társadalmi szervezetek, hogy a keresztény magyarság érdekeit Melletted szolgálják” – mondta Csilléry. Azután jöttek az alkotások: templomok, üzemek, kulturális, közegészségügyi, tudományos intézetek és létesítmények egész sora. Egyaránt becsülte a szellemi és a fizikai munkát, a tisztviselőket és a munkásokat. Visszaállította a keresztény nemzeti Magyarországon Budapest hitelét és tekintélyét. „A politika egyértelmű a harccal. Küzdők kellene a porondra, és Te harcos voltál a legjavából. Lelkedhez a legnehezebb helyzetben sem talált utat a kételkedés. Te sohasem csüggedtél. A Benned élő krisztusi hit ereje páratlan önbizalommal vértezett fel”. – szólt a nekrológ. Az ellenfelekkel szemben bölcs volt, és a nemzeti egység érdekében kívánt mindenkit megnyerni. Nagyszerű, magával ragadó és meggyőző erejű szónok volt Távol álltak tőle a hétköznapi ember apró hiúságai, nem kereste az egyéni népszerűséget. Hatalom volt a kezében, de ezt nem saját céljaira, hanem a főváros érdekében használta. „Ha egyszer nehéz órák jönnek, sötét fellegek borulnak az égre, akkor se csüggedünk, mert a Te örök szellemed vigasztalni, irányítani fog bennünket” – fejezte be Wolff örökségének várományosa búcsúztatóját.⁵

³ Fővárosi Közlöny, 1936. július 28./40., 1287–1288.

⁴ Csilléry kitétele rímelt a Gömbös halála után a NEP-ben lévő „Gömbös árvák” elnevezésre.

⁵ Fővárosi Közlöny, 1936. július 28./40., 1289.

A brosúraként kiadott, vagy a sajtóban megjelent patetikus hangvételű nekrológok kiemelték Wolff Károly küldetéses történelmi szerepét a székesfőváros életében. „Életküzdelme a keresztény nemzeti gondolat és a szociáldemokrácia ütköző pontjában zajlott le. Az ő kereszténysége gyakorlati volt, nem jelszó, nem pártprogram.”⁶ Nála a keresztény gondolat a nemzeti gondolattal összeforrt. Figyelmet érdemel, hogy mind Szendy polgármester, mind Csilléry a jövő, a közeljövő várható veszélyeire, az országot fenyegető veszélyekre utalt, amikor hiányolta a Wolff méretű politikai vezéregyéniséget. Wolff Károly halála első-sorban a keresztény párt pozícióit gyengítette, belső kohézióját kérdésessé tette, és kezdete lett pártja eróziójának.

Az országgyűlés képviselőházában 1936. október 20-án két, történelminek mondott közéleti férfiútól, politikustól búcsúztak. A Ház elnöke előbb az október 6-án elhunyt miniszterelnököt, Gömbös Gyulát parentálta el. Utána Wolff Károlyt méltatta: „Wolff Károly kemény, harcos egyéniség volt, tiszta jellemmel, csillogó szemmel. A keresztény nemzeti gondolat meggyőződéses, lánglelkű és bátorszavú apostola, aki a forradalom és a kommunizmus örvénylése után egyike volt a nemzet ébresztőinek. Az ország fővárosában, lakóinak lelkében újból magasra emelte Krisztus keresztjét, és nem szűnt meg élete utolsó lobbanásáig hirdetni azt az igazságot, hogy a nemzet feltámadásának útját ez mutatja, fennmaradását az ahhoz való hűség biztosítja mégannyi csalóka lidércfény és serény kezek által olyan szorgosan szőtt útvesztő hálók közepette is – mondta a házelnök. – Itt e Házban és az ország fővárosa törvényhatóságában, de a keresztény nemzeti társadalom arcvonalában is nehezen pótolható űrt hagyott maga után, és ez még fokozza, súlyosbítja a nagy veszteség feletti fájdalmunkat, bensőséges gyászunkat. Amikor jelentem, hogy végtisztességén számtalan képviselőtársunkkal együtt magam is megjelentem a t. Ház képviselőjében, javasolom, hogy Wolff Károly tiszteletet parancsoló emlékét – kegyeletes érzéseink kifejezéseként – jegyzőkönyvünkben örökítsük meg.”⁷ A képviselőház a javaslatot egyhangúlag elfogadta.

A törvényhatósági bizottság közgyűlése 1936. október 28-án emlékezett meg Gömbös Gyula miniszterelnökről és Wolff Károlyról. Az elhunytak itteni elparentálása Sipőcz Jenő főpolgármester feladata volt. A protokollnak megfelelően Gömbös méltatásával kezdte. „Gömbös Gyulában azt az államférfiút veszítettük el, aki a magyar feltámadás ügyében a nemzeti megújulás eszmevilágának vezető szelleme, zászlótartója volt. Nemes emberi jelleme, eszményeknek szentelt élete, a nagy magyarokra emlékeztető izzó magyarsága például szolgálhat a következő nemzedékeknek. Kivételes egyéniségét tükröztető politikai pályája a belső fejlődést és a külpolitikai megerősödést megalapozó tevékenysége, a nemzet jövőjére kiható sok termékeny kezdeményezése, mely a korszellem megérté-

⁶ DÁVID István: Wolff Károly emlékezete. Emlékbeszéd az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga 1936. november 4-én tartott gyászünnepségén. Bp. 1936., 9.

⁷ Az 1935. évi április hó 25-ére hirdetett országgyűlés irományai. Képviselőház Naplója (KN 1935) X. k. 153. ü. 1936. október 12., 3.

séről, az új idők felismeréséről tanúskodik, történelmi méltatást érdemel a nemzet hálájára és az utókor elismerésére méltó államférfiúi érdemek között”-mondta a főpolgármester.

A korszak fővárosi politikáját több vonatkozásban Gömbös szellemében meghatározó Wolff Károly érdemeinek és erényeinek méltatásakor sem szérenykedett a főpolgármester. „Wolff Károly egyéniségében, jellemében és szellemében a keresztény világnézet, az eszményi gondolkodás testesült meg kiváló férfias vonásokkal. Klasszikus mintaképe volt a keresztény közéleti erényeknek. Tiszta életével és megalkuvást nem ismerő cselekedetével bizonyította azt az elvi igazságot, amit politikai pályáján apostoli erővel hirdetett és programul vállalt. A küldetést teljesítő nagy szónokok közül való volt, akik maradandó eszmei hatásokat, közvéleményt formáló gondolatokat öntenek a nemzet lelkébe. A főváros volt számára az a történelmi lap, melyen megörökítette nevét a földi pályát túlélő fényességgel. Wolff Károlynak nagy része van abban, hogy a keresztény nemzeti gondolat, a nemzeti politika és a városvezetés eszmei alapja lett.” Sipőcz Wolff Károly meggyőződéses keresztény voltát, a főváros iránti elkötelezettségét, emberi kvalitásait méltó módon emelte ki megemlékezésében.⁸ Wolff valóban nem gazdagodott meg, s a pozíciójához akkor nélkülözhetetlen szerény budai villán kívül nem szerzett vagyont.

Az 1930-as évek közepén, második felében a Keresztény Községi Párt vezetői, és az általuk támogatott fővárosi főtisztviselők közül számosan elhunytak. Nem csak a pártvezér személye volt pótolhatatlan, hanem a politikai elit nagy tekintélyű, tapasztalt, mérsékelt tagjai is, akik helyére nem egyszer fiatal, jobboldali radikális politikusok kerültek. 1934-ben meghalt Joanovich Pál örökös tag, 1935-ben Hufnagel Imre örökös tag, 1936-ban Nessi Gyula és Tabódy Tibor törvényhatósági bizottsági tagok, 1937-ben Lampel Vilmos örökös tag, 1938-ban Uhlár Béla plébános, bizottsági tag, és a nagy tekintélyű Ernszt Sándor pápai prelátus, örökös tag. A főváros vezetői közül 1936-ban elhunyt Tersztyánszky Kálmán volt főpolgármester, Liber Endre alpolgármester és Buzáth János volt alpolgármester, 1937-ben Sipőcz Jenő főpolgármester, 1939-ben Fokusházy Lajos volt alpolgármester. Az egyedüli tekintéllyel bíró vezető Szendy Károly polgármester maradt, aki mellett Csilléry András és a körülötte levő garnitúra jelentéktelennek bizonyult.

2. Az utódlás

A vezér halála számos problémát okozott a Keresztény Községi Pártban. A törvényhatósági bizottságban Wolff több szakbizottság, albizottság tagja volt, így a kijelölő választmánynak, a közigazgatási bizottságnak, a kegyúri bizottságnak, a fellebbezési albizottságnak, a pénzügyi szakbizottságnak és a Fővárosi

⁸ Budapest Főváros Levéltára (BFL) IV-1403/a. Törvényhatósági bizottság közgyűléseinek jegyzőkönyvei (Törv. hat. biz. közgy. jkv.) 1936. október 28., 333.

Közmunkák Tanácsának. Ezek betöltéséről pártjának kellett gondoskodni. A pártban formálisan érvényesült a demokrácia, ám a karizmatikussá váló vezér szívesen alkalmazott autokratikus módszereket is. Ezt követően hiányzott az „erős kéz” a pártvezetésben.

A viszonylag fiatalon és váratlanul elhunyt Wolff érthetően még nem gondolkodott az utódlásról, s most derült ki, hogy a számos vezető pártpolitikus közül egyik sem lesz képes az ő helyébe lépni. A másodikként nyilván tartott vezető, a református Csilléry András alelnök, gyakorló fogorvosként is dolgozott, s bár jó szervező és gyakorlati érzékkel is bíró politikus volt, nem tartották alkalmasnak első számú vezetőnek. Hátránya, hogy a többségében katolikus párt élére egy protestáns nem igen volt kívánatos. Főként nem tartották ezért posszibilis vezérnek az országos keresztény párt, a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt (KGSzP) elnökségében sem. Az aggodalom jogos volt. Wolff halála után és Csilléry elnöksége idején, 1936-tól a Keresztény Községi Párt katolikus jellege fokozatosan elhalványult, a főpapsággal addig is csak laza kapcsolatai megszakadtak. A katolikus sajtó nyíltan megfogalmazta, hogy az ekkori Keresztény Községi Pártot nem lehet katolikus pártnak nevezni.⁹ A pártot megosztotta Csilléry szélsőjobb felé is nyitott, vele rokonszenvező nézetei, akihez képest Wolff mérsékeltnek és kiegyenlítőnek számított. A Wolffot követő évek legsúlyosabb belső feszítő problémája a KKP-n belül a a korábbi vezér politikájához ragaszkodó „öregek”, és a maguknak helyet követelő fiatalok mozgalom-má szerveződése, és a pártot a nyilasokhoz közelíteni akaró törekvése volt.

Wolff elhunytá után a KKP ideiglenes vezetője Csilléry András ügyvezető elnök lett¹⁰, a pártigazgató a párt fiatal garnitúrájának egyik vezetője, Nagy László ügyvéd maradt. A párt kollektív vezető testülete most az *Elnöki Tanács*-nak nevezett, korábbi Intéző Bizottság lett.¹¹ Wolff utódlása ezzel azonban még nem volt megoldva. 1936. augusztus végén a rendőrség értesülése szerint a KKP elnöki tisztére a Keresztény Ellenzék vezetője, Friedrich István pályázik.¹² A keresztény politikában Friedrich kalandor és cinikus mentalitása, a kormány számára pedig örök ellenzékiisége és intranzigens legitimizmusa miatt volt elfogadhatatlan. Ő tehát nem is jöhetett komolyan számba a pártelnöki tiszttel betöltésénél. Az 1936. december 9-i közgyűlésen megválasztott, a személyi döntésekben meghatározó Kijelölő Választmányba Rassay és Peyer mellé harmadikként Csilléry került, a polgármester pedig Bessenyei Zénót, Terbóczy Imrét és Petrovác Gyulát delegálta. ¹³ Csilléry szinte minden megnyilatkozásában azt hang-

⁹ Sármasdi Sándor: A magyar katolikus politika utolsó fél évszázada. Katolikus Szemle, LVIII. (1944), 80.

¹⁰ Nemzeti Újság, 1936. július 26., 7-8.

¹¹ Uo., 1936. szeptember 5. Ennek tagjai ekkor Ernst Sándor, Raffay Sándor, Petrovác Gyula, Homonnay Tivadar, Lázár Ferenc, Müller Antal, Bednárz Róbert, Csik László és Nagy László.

¹² Magyar Országos Levéltár (MOL) K-149/651. f. BM. res. 7/1936. augusztus 21. 160.

¹³ Fővárosi Közlöny, 1936. december 29./75, 2029.

súlyozta, hogy Wolff Károly szellemi és politikai hagyatékának folytatója, magát tekintette e hagyaték letéteményesének. A KKP hatékony politizálását a megváltozott általános politikai helyzet mellett a mélyülő generációs ellentétek is nehezítették.

A párt vezetését átvevő református vallású Csilléry András politikai programját az 1936. novemberi fővárosi költségvetési vitában fogalmazhatta meg. Bevezetőben közölte, hogy pártja nevében bizalmat szavaz a polgármesternek és az általa beterjesztett 1937. évi költségvetést elfogadja. Beszédének hangvétele azonban merőben eltért Wolff Károly ilyen jellegű megnyilatkozásaitól, és felidézte az 1920-as évek elejének kurzuspolitikáját. Először a Moszkvából irányított nemzetközi destrukciót ostromozta, amelynek megnyilvánulása a spanyol polgárháború. Átvéve a szélsőjobboldal frazeológiáját az „új államról” közölte, hogy „az új állam csak a keresztény erkölcs és a nemzeti gondolat korlátlan érvényesítésével, a gazdasági, társadalmi és politikai életben való megerősítésével fogja tudni a nyugodt állami életet megteremteni és biztosítani”.¹⁴ A munka és a tőke viszonyát úgy kell szabályozni, hogy a kettő keresztény nemzeti alapon összeforrjon. Ezt akadályozzák a Galíciából bevándorolt és bevándorló zsidók. Ahol ők, mint a közvetítő kereskedelem folytatói megjelennek, azonnal bekövetkezik a drágulás. „Nekem az az érzésem, hogy minden áron ki kell irtani azt az internacionális, kalmár szellemet, amely nálunk kétségbeejtő helyzetet teremt a közellátás terén” – mondta Csilléry. Ugyanők fenyegetik a kisiparos társadalom egzisztenciáját. Wolff utódja visszatért az antiszemitizmus azon változatához, amely kollektíven a zsidóságot tette felelőssé az ország gazdasági bajaiért. Beszédét azzal zárta, hogy pártjának útját Wolff Károly jelölte ki, az ő szelleme vezérli politikájukat. Ez az állítás azonban nem felelt meg a valóságnak, mert Wolff a halála előtti években már közelről sem antiszemita frázisokat hangoztatott, hanem élesen elítélte a náciizmust, a fajelméletet, a gyűlölködést, a diktatúrát. Csilléry viszont az 1930-as évek végének új politikai helyzetéhez akarta igazítani a keresztény párt irányvonalát, amiben azonban saját pártjának többsége sem követte.

Az országgyűlés képviselőházában Csilléry egyelőre hallgatott. Az 1936. novemberében beterjesztett törvényjavaslat („A közigazgatásról szóló 1930:XVIII. tc. újabb kiegészítéséről és módosításáról”) vitájában a KKP álláspontját Petrovác Gyula és Homonnay Tivadar fejtette ki. A törvényjavaslat nagy mértékben érintette a főváros közigazgatását és annak autonómiáját. Petrovác közölte, hogy pártja már az 1935-ös fővárosi törvényt is határozottan ellenezte, és különösen sérelmezték a Fővárosi Tanács helyébe szervezett Törvényhatósági Tanács eltörlését, ami a kormány befolyásának nyitott még tágabb teret. Az ekkori törvényjavaslat a főpolgármestert lényegében főispánná teszi. Petrovác szerint „ez nem főpolgármesteri, hanem kizárólag főispáni jogkör, és én a magam részéről minden körülmények között ragaszkodom ahhoz, hogy

¹⁴ Uo. 1936. november 6./62, melléklet, 14.

előbb vagy utóbb ezt az állást vissza kell fejleszteni az autonómiára és főpolgármesterré tenni azáltal, hogy az autonómia választja. Vagy pedig főispánná kell tenni, és akkor címében, fizetésében és mindenben a főispánnal legyen egyenlő.”¹⁵ Számos kritikai észrevétele ellenére ő és Homonnay is a törvényjavaslatot elfogadta. Ezzel deklarálták, hogy a Wolff utáni KKP folytatja kormánytámogató politikáját.

Az 1930-as évek második felében rendszeressé váltak a fővárosi közgyűlésben helyet foglaló pártok vezetőinek ún. „*pártközi értekezletei*”. A Darányi-kormány 1936 végén kezdte meg a választójogi reform előkészítését. A titkos választójog tárgyában a kormány 1936. december 2-ára és 3-ára pártközi értekezletet hívott össze, amelyek a KKP vezető politikusai közül Homonnay Tivadar és Ernszt Sándor vett részt és szólalt fel. Az első nap felszólaló Homonnay kifogásolta, hogy a kormány nem terjesztett elő konkrét javaslatot, amit meg lehetne vitatni. Pártja nevében kijelentette, hogy ők leginkább a Független Kisgazda Párt elnökének, Eckhardt Tibornak a választójogi javaslatát tudják elfogadni, s ezt egészítsék ki a liberális Rassy Károly által benyújtott javaslattal. Homonnay tehát a két ellenzéki pártvezetővel értett egyet. Ismertette a KKP álláspontját is a választójogi reformot illetően: „Pártom részéről csak annyit mondhatok, hogy mi a titkosság alapján állunk, mi a titkosságot még inkább ki akarjuk terjeszteni a nőkre. A nők szavazati jogához nem óhajtunk, nem akarunk és nem fogunk hozzányúlni olyan tekintetben, hogy az csorbíttassék. Pártom a megyei, lajstromos kisebbségi képviseleti rendszer alapján áll, és ahhoz ragaszkodik – közölte Homonnay – Mi a választási rendszernek csak ahhoz az alapjához vagyunk hajlandók hozzájárulni, ahogyan Eckhardt t. képviselő társam mondotta, megtoldva azzal a titkossággal, amit Rassy Károly t. képviselő társam volt szíves hozzátenni, továbbá az ajánlásoknak mostani lehetetlen rendszerét akarjuk megszüntetni. Ezek azok a nagy elvi kérdések, amelyeket itt pártom nevében leszögezek és amely elvi kérdésekben pártom nem tud engedni.”¹⁶ Beszéde végén Homonnay ismét összegezte a KKP álláspontját: „Pártom részéről ismételtelen csak annyit jelenthetek ki, hogy a titkosság alapján állunk, a kisebbségi képviselet rendszere mellett, a vármegyei lajstrom alapján, a tiszta választási rendszernek feltétlen biztosítása alapján, a mostani ajánlási rendszer eltörlésével.” A városházi keresztény pártot közvetlenül is érintette az országgyűlési választójog reformja, mert a korszakban a budapesti községi választásoknál az országgyűlési választójogot alkalmazták.

Ernszt Sándor az értekezlet második napján, inkább az országos keresztény párt, a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt egyik vezetőjeként, semmint a KKP képviselőjeként szólalt fel. Közölte, hogy ő és pártja ellenzékiként hiányolja, hogy a kormány nem ismertette velük a saját elképzeléseit. Mondanivalóját beágyazta a nemzetközi viszonyokba is, és összehasonlította az európai orszá-

¹⁵ KN 1935/X. k. 159. ü. 1936. november 30., 136.

¹⁶ MOL K-429/11. d. Kozma ir. 22. fol.

gokban lévő választójogot a magyarorszáigival. Az 1935-ös Gömbös-féle választásokat, elsősorban az ott alkalmazott módszerek miatt, a Bánffy-féle választási terrorhoz mérte. Még inkább a magyar politikai közélettel ellenkezőnek látta a kormánypárt, a NEP tömegpárttá szervezését. Ernszt is Eckhardt Tibor álláspontját tette magáévá és támogatta pártja nevében. Az ellenzéki pártok valamennyien a titkos választójog mellett vannak. A lajstromos választást illetően már megoszlanak a vélemények, de a keresztény párt a lajstrom híve. Kitért arra is, hogy az autonómia csak akkor jelent tényleges autonómiát, ha politikai kérdésekben is illetékes, döntéshozó szervezet. A prelátus nem adott olyan konkrét programot, mint Homonnay, és sokkal inkább késznek mutatkozott a kormánypárttal kialakítandó kompromisszumra is.

3. A Keresztény Községi Párt és a Kékkeresztes Mozgalom ellentétei

Amint Gömbös kormányzása idején a hatalmi elitben és a kormánypártban, úgy Wolff halála után generáció-váltás ment végbe a városházi vezető elitben is.

A Gömbös halálát követően megváltozott politikai helyzetet a Keresztény Községi Párt autonómiához ragaszkodó vezetői alkalmasnak látták az érvényben lévő fővárosi törvény módosítására, illetve új törvény megalkotására. 1936. november 13-án Homonnay Tivadar indítványozta a közgyűlésnek: intézzon feliratot a kormányhoz annak érdekében, hogy új törvény beterjesztésével állítsa helyre a főváros önkormányzatának autonómiáját. „A változott politikai helyzetben¹⁷ az idő alkalmasnak látszik arra, hogy Budapest székesfőváros önkormányzata a jelenlegi helyzetnél erőteljesebb formában és a főváros polgársága igazi békéjének és jobbléte megteremtésének határozottabb biztosítása érdekében helyreállíttassék” – adta elő a KKP közgyűlési tagja. A közgyűlés az indítványt elfogadta, és végrehajtásával megbízta a polgármestert.¹⁸

A konzervatív mérsékelt keresztény szociális irányzatot képviselő Ernszt Sándor, Homonnay Tivadar és más „régí” keresztény pártiak is megpróbálták ekkor a KKP-t saját befolyásuk alá vonni, de ott igencsak erősnek bizonyult a radikális jobboldal felé közeledő, „fiatal” politikusok társasága. A rendőrég már 1935 végén azt észlelte, hogy „Wolff Károly pártjában a fiatalabb generáció, élükön dr. vitéz Csik Lászlóval és Temesváry Lászlóval, kezd előretörni. Megbeszélések alkalmával, amikor a párt városatyái és képviselői összejönnek, rendszerint a fiatalok álláspontja a mérvadó.”¹⁹ A párt élén generáció-váltást követelő fiatalok alapvetően más, szélsőjobboldali politikai orientációt akartak inauguralni. Arra is kísérletet tettek, hogy a KKP szervezését vidékre is kiterjesszék. 1936. márciusában Szegeden próbálták megalakítani szervezetüket. A fiatalok

¹⁷ Homonnay nyilván Gömbös halálára és az új, Darányi-kormány megalakulására célzott.

¹⁸ BFL IV-1403/a. Törv. hat. biz. közgy. jkv., 1936. november 13., 440.; A kormányok ennek ellenére a későbbiekben sem támogatták az 1934-es fővárosi törvény revízióját.

¹⁹ MOL K-149/651. f. BM. res. 7/1935. december 13-i jelentés, 41.

budapesti szervezésében a fő szerepet Csik László vitte. Februárban két hét alatt a különböző kerületekben 18 helyen tartott gyűlést, ahol beszédet mondott. Célja átszervezni a Wolff-pártot, s ha ez megtörténik, akkor szakítanak a KGSzP-vel, amelyet idejét múltnak, túl konzervatívnak és legitimistának tartanak.²⁰

A *Keresztény Községi Párt Ifjúsági Bizottságának*, későbbi nevén a *Kékkeresztes Mozgalomnak*, másutt *Antibolsevista Ligának* a jelszava – hasonlóan a nyilasokéhoz – „A »kék kereszt« győzni fog!” volt. Természetesen ők magukat tartották Wolff Károly politikai örökösének. A kékkeresztesek mozgolódása feszültségeket keltett a KGSzP és a KKP addigi együttműködésében. Wolff halála után a két párt fokozatosan eltávolodott egymástól, aminek egyik oka az volt, hogy a Keresztény Községi Pártban ismét felerősödött az antiszemitizmus, miközben a gróf Zichy János elnöklétével működő országos keresztény párt éppen az ellenzékkal való összefogás érdekében, mérsékelte ezekben az években a latensen benne rejlő zsidóellenességet is. A Wolff-párt szélsőjobboldali irányzatához tartozó fiatalok követelték, hogy a „zsidókkal paktáló” Zichy távozzon a KGSzP éléről.²¹

A Keresztény Község Párt helyzetéről Mihalovics Zsigmond az, Actio Catholica országos igazgatója 1936 nyarán számolt be Hamvas András prímási iroda-igazgatónak, s rajta keresztül a hercegprímásnak. „A Keresztény Községi Párban Wolff halála után zűrzavarossá vált a helyzet – írta az AC igazgatója –. A párt fiatalabb tagjai, mintegy 20-an azt akarják, hogy Ernst legyen a vezér, de csak azért, hogy mint ügyvezető elnök vitéz Csik László ragadhassa kezébe a tulajdonképpeni vezetést. Csikkel szemben azonban a párt sok tagja teljesen bizalmatlan. Csilléryt nem merik portálni, állítólag nincs is neki vezéri hajlama. Petrováczot sem lehet hozni, mert ő kitűnő alvezér, de nincs benne a vezérhez szükséges nagy átfogás. A hétfői intéző bizottsági ülésen úgy döntenek, hogy őszig nem veszik elő a pártelnökség kérdését, addig az elnöki tanács viszi az ügyeket és hangsúlyozza erősen Wolff politikai örökségét. Ez mindenesetre csak elodázza a kérdés megoldását, de meg nem oldja. Addig a párt belsejében a különböző áramlások fogják keresni és ásni a kivezető utat. A helyzet valóban nehéz és homályos.”²²

Mihalovics jól látta, hogy a KKP bomlásnak indult, s a párton belül a „fiatal” szélsőjobboldal és az „öregek” (Csilléry, Petrovácz, Homonnay stb.) állnak szemben egymással. Csik László néhány hónap múlva már a nyilas táborban lesz található, így az egyház és a keresztény polgárság fenntartásai jogosak voltak vele szemben. Csilléry ellenében a püspökök előtt nem csak a fentiek szóltak, hanem bizonyára az is, hogy ő nem volt katolikus, hanem református. A döntés végül is az lett, hogy július végén a párt addigi alelnökét, Csilléry Andrást bízták meg a KKP ügyvezető elnöki teendőinek ellátásával. Csilléry vezérsége azonban

²⁰ Uo., 1936. március 6-i jelentés.

²¹ Uo., 1936. május 1-i jelentés, 75.

²² Esztergomi Prímási Levéltár (EPL) Cat. 46/2397–1936. július 26-i levél Hamvas Andrásához.

tovább növelte az ellentéteket a párton belül, illetve a KKP és a KGSzP között. Nem csak a felekezeti különbségek miatt, hanem azért is, mert míg a konzervatív legitimista alkotmányvédő országos keresztény párt erősíteni akarta ellenzéki jellegét, Csilléryék ezzel szemben – főleg Gömbös Gyula 1936. október 6-i halála után – még inkább a kormánypolitikához kezdtek közeledni.²³ 1936. szeptember 1-én Serédi hercegprímás audiencián fogadta Csilléryt, jelezve, hogy őt is érdeklik a fővárosi keresztény párt ügyei. Végül is tudomásul vette a református fogorvos vezerségét, bár ennek nyilvánvalóan nem örült, s a későbbiekben nem is volt kapcsolata a Keresztény Községi Párt vezetésével.

Csilléry pártelnöksége idején felgyorsult a KKP jobbratulódása, sőt közel került a szélsőjobboldali radikális, nyilas mozgalomhoz is. Ennek a folyamatnak a fő mozgatója azonban nem elsősorban Csilléry és a pártvezetés volt, hanem a velük szemben (is) szervezkedő, és 1937–38-ban megerősödő Kékkeresztes Mozgalom, amely a párt újjászervezését a saját vezetése mellett akarta végrehajtani. Ugyanilyen „megújhódási törekvések” jelentkeztek az elaggott országos keresztény pártban, a KGSzP-ben is, ahol a „fiatalok” hatalomátvételének egyik irányítója Reibel Mihály plébános volt. Ők tudomásul vették, hogy a fővárosban a KKP az illetékes. Reibel 1937. januárban kifejtett véleménye szerint „ebben a pártban (t.i. a KKP-ban – G. J.) újabban működik egy fiatal társaság (Antibolsevista szervezet, Kékkeresztesek), így minden remény megvan arra, hogy a kivénhedt és elhullott vezetőségtől átveszi a szervezés szerepét”.²⁴

A Kékkeresztes Mozgalom a KKP többségéhez képest radikálisabban antibolsevista és antiszemita politikát akart folytatni. A szervezkedésben átvették a nyilasok módszereit. Az agitációt, a tagok toborzását házról-házra járva folytatták, és hetente valamelyik kerületben „népgyűlést” is tartottak. Ezeken azonban közelről sem a „nép”, hanem több hónapos átlagot nézve a rendőrségi jelentések alkalmanként 100 fő körüli hallgatóságról tudósítanak. A kékkeresztesek titokban félkatonai szervezkedésre is kísérletet tettek. Ehhez a katonai kiképzést a MOVE-tól akarták megkapni.

A KKP-n belüli fiatalok szervezkedésének eredményeként 1937. január 21-én került sor a Vigadóban a *Kékkeresztes Mozgalom* ünnepélyes zászlóbontására. A csoportot a későbbiekben ezen a néven említik, de találkozunk a „*Keresztény Községi (Wolff) Párt Fiatal Választóinak Szervezete*” megnevezéssel is. A Keresztény Községi Párt vezetői megjelenésükkel legitimálták az új szervezetet, amelynek elnöke az alig ismert Szigeti István lett. A beszédekből kitűnt, hogy a kék kereszt jegyében hirdettek harcot a liberalizmus és a marxizmus ellen, részint nemzeti alapon, részint a hivatásrendiség társadalmi programjával. Az *Actio Catholica* rokonszenvét jelentette Közi-Horváth József papnak, az *Actio Catholica* országos titkárának felszólalása. Szerinte „bolsevizmus ugyan nincs az

²³ Politikatörténeti Intézet Archivuma (PI. Arch.) 651. f. 7. öe. Jobboldali összesítő, 1936. augusztus 7.

²⁴ MOL K-149/651. f. BM. res. 7/1937. január 15., 4.

országban, de fel kell készülni ellene. A felkészülésnek legbiztosabb módja az, ha biztos kenyeret adunk minden magyarnak, mert a biztos kenyerű ember nem lesz bolsevista. A legjobb orvosság a megelőzés. Megelőzés alatt értjük a szociális reformokat.”²⁵ A Kékkeresztes Mozgalom egyelőre erősítette Csilléry pártvezető szerepét is. Így nekik is szerepük volt abban, hogy 1937. február 3-án addigi ügyvezető elnöki megbízatása után, Csilléryt provizórikusan a párt elnökévé választották.

1936 végén, 1937 elején a különböző ellenzéki keresztény pártok ismét megkísérelték az egységes keresztény párt megalakítását. 1937. január 26-án jött létre az *Egyesült Keresztény Párt* (EKP) a Keresztény Szociális Gazdasági Párt, a Keresztény Ellenzék, a Nemzeti Legitimista Néppárt és a Keresztény Községi Párt egyesüléséből. A KGSzP vezetőinek többsége minden áron meg akarta nyerni Csilléryt és a KKP-t az egységes keresztény párthoz való csatlakozásra. Ernst Sándor azonban határozottan ellenezte Csilléry bevonását,²⁶ de véleményével kisebbségben maradt. Az új alakulaton belüli irányzatok két frakcióra oszlottak. Az egyik volt a Csilléry vezette Keresztény Községi Párt, amely továbbra is megőrizte szervezeti önállóságát. A másik a volt néppártiak vagy azt példaképüknek tekintők, a Fridrich-féle ellenzék és a Griger vezette legitimisták. (A Budapestre korlátozódó Keresztény Ellenzék is fenntartotta szervezeti különállását.) Az Egyesült Keresztény Párt elnöke az agg gróf Zichy János lett, alelnöknek gróf Esterházy Móricot és Csilléry Andrást választották. Eszerint az új pártkonglomerátumban is a két pólust az Esterházy által reprezentált agrárius legitimisták, illetve a Csilléry-féle fővárosi keresztény párt képezte. Az Intéző Bizottságba a volt néppártiakat Ernst Sándor, Czettler Jenő, Czeglédi Endre és Kállay Tibor, a Wolff-pártot Homonnay Tivadar, Petrováczy Gyula, a nemzeti legitimistákat Makray Lajos, a keresztény ellenzéket Friedrich képviselte.²⁷

Az Egyesült Keresztény Párt székházában, a Veres Pálné utca 9. szám alatt 1937. február 4-én megalakult a párt ifjúsági csoportja, az úgynevezett *Gárda*. Ez az újabb keresztény ifjúsági szervezet, amely elfogadta az EKP irányítását, egyféle ellensúlyát képezte volna a Kékkeresztes Mozgalomnak. Megállapodtak abban is, hogy a Gárda szervezését és irányítását Friedrich István veszi kézbe, aki kijelentette, hogy aláveti magát Zichy és Ernst rendelkezéseinek.²⁸

A politikai katolicizmus helyzetét tovább bonyolította, hogy a Keresztény Községi Párton belül is markáns különbségek voltak Wolff maradék hívei és a kékkeresztesek között. Az is tény viszont, hogy a Wolff, Csilléry, Petrováczy-csoport „sohasem volt nagy egyetértésben a Keresztény Párt Zichy-Ernst csoportjával. A Csilléry-féle szélsőjobboldali politikát még a fővárosi képviselők

²⁵ PI. Arch. 651. f. 7.őe. 1937. március 12-i jelentés.

²⁶ MOL K-149/651. f. BM. res. 7/1937. január 22., 8-12.

²⁷ Nemzeti Újság, 1937. január 27.; MOL K-149. BM. res 1937-6-5846/184. cs. 1937. március 6.

²⁸ MOL K-149. BM. VII. res. 5308/1937. 184. cs. és K-149-1937-6.t.-1394/184. cs.

közül is sokan helytelenítették, és ezért dolgoztak Csilléry elnöksége ellen.”²⁹ Bizonyára az ő ötletük volt, hogy Friedrich István legyen a KKP vezére Csilléry helyett. Friedrichet a Zichy-Ernst csoport is támogatta, Csilléry és köre viszont érthetően ellenezte. Csilléry pozícióját úgy erősítette meg, hogy maga állt a kékkeresztesek élére.

A közvéleményt nem a személyi torzskódások, hanem az érdekelte, hogy mit is akarnak a kékkeresztesek? Ez a szélsőséges csoport egy keresztény jellegű antibolsevista frontot akart kialakítani. „Zavaros programjukban, amely szinte teljesen megegyezik a legszélsőségebb nyilaskeresztes szövegekkel,”³⁰ a kommunizmus mellett felléptek a liberalizmussal szemben is, és politikai végcéljuknak a katolikus hivatásrendiség félremagyarázásából levezetett rendi állam megteremtését tartották. A korabeli budapesti közvélemény meg volt győződve arról, hogy a Kékkeresztes Mozgalom vezetői diktatúra megteremtésére törekednek.

Az Egyesült Keresztény Párt és a KKP fiataljai között valóban éles generációs ellentétek, és markáns politikai véleménykülönbségek feszültek. Az országos párt élén elaggott vezetők álltak, így maga a pártelnök, gróf Zichy János már túl volt 80. életén, de igencsak idősnek számított Ernst Sándor is. A Keresztény Községi Pártban pedig Wolff generációját tartották túl öregnek, így Homonnayt, és az ő csoportjához tartozó, inkább mérsékelt és legitimista politikusokat. A keresztény pártokon belüli ellentétek nem maradtak titokban, a közvélemény a sajtóból értesült róluk. 1937 elején már egyértelmű volt, hogy az Egyesült Keresztény Párt elzárkózik a szélsőséges Kékkereszttel való együttműködés elől.

A szervezeti különállását megőrző Keresztény Községi Pártban Ernstéknek nem sikerült a konzervatív alkotmányvédő középutat elfogadtatniuk. Csilléry erélytelen elnöksége mellett a fiatal jobboldali radikális csoport ragadta magához a kezdeményezést. Név szerint Temesváry László, Csík László és Mohaupt Gyula, akik hamarosan a nyilas pártokban kötnek majd ki. Ennek a csoportnak a párton belüli szervezeti különállását szolgálta az ún. Kékkeresztes Mozgalom megalakítása.³¹

Az Egyesült Keresztény Párt vezetői, elsősorban Zichy és Ernst, határozottan helytelenítették a KKP és a Kékkeresztes Mozgalom együttműködését. A keresztény pártban és a püspöki karnál a kereszténydemokrata gróf Széchenyi György képviselő lépett fel a leghatározottabban Csilléryvel és a Kékkeresztes Mozgalommal szemben, mert abban újabb jelét látta a keresztény politika fasizálódásának. Széchenyi véleményét osztotta a volt Nemzeti Legitimista Néppárt vezetője, a keresztényszocialista Griger Miklós bicskei plébános is. Elsősorban azt tartották veszélyesnek, hogy Csilléry és mozgalma a „zsidó jelszavakkal”

²⁹ Reggeli Újság, 1937. január 18.

³⁰ Uo. Az újságcikkre Kozma Miklós is felfigyelt, s az megtalálható MOL K-429. Kozma iratok, Filmár, 10-3932. tekercs, 19. cím.

³¹ Pester Lloyd, 19. Január 1937.; Lackó Miklós: Nyilasok, nemzetiszocialisták. Bp. 1966, 80–81.

dobálózik, s ha ez így megy tovább, Hitler kezébe hull Magyarország.”³² Széchenyi levelet intézett az EKP vezetőségéhez ebben az ügyben, amire a Keresztény Községi Párt elnöke, Csilléry válaszolt. Szerinte a Kékkeresztes Mozgalom célja a bolsevizmus elleni küzdelem, amelyet két szervezetben folytat. Az egyik az *Antibolsevista Liga*, vagy más néven a Kékkeresztes Mozgalom, amelyben a szellemi küzdelem zajlik. A másik a Keresztény Községi Párt, amely a pozitív bolsevizmus-ellenes programot képviseli, megmutatja azokat az új utakat és célokat, amelyeken a keresztény és nemzeti alapon megteremtendő szociális követelések elérhetők. „Ebből a megfontolásból fakadt – írta Csilléry – hogy a Keresztény Községi Párt ifjúsági szervezetét az antibolsevista ellenes küzdelem irányvonalának arra a részére állítottam be, amely a szociális viszonylatban és erkölcsében megújhodott Magyarország megteremtése révén akarja elérni, hogy itt a bolsevizmus számára befogadó képes talaj egyáltalában lehessen.”³³

1937. január 1-én elhunyt Sipőcz Jenő főpolgármester. Horthy február 6-án a kormánypárthoz tartozó, a „nagypolitikából” jövő Karafiáth Jenő volt államtitkárt és országgyűlési képviselőt nevezte ki főpolgármesternek.³⁴ Míg elődje, Sipőcz közel állt a keresztény párthoz, Karafiáth egyértelműen a kormány érdekeit képviselte. Közgyűlési bemutatkozó beszéde nem program, hanem politikai frázisok egyvelege volt, amelyeket a „munka, megértés, becsület hitvallása” köré gyűjtött. Beismerte, hogy nincs gyakorlata a várospolitikában, hiszen ő az „országos politika mezejéről” jött.³⁵ Főpolgármesterként a közgyűlésben a későbbiekben is inkább országos politikai kérdésekkel foglalkozott.

A keresztény politikai egységtörekvések 1937–38 folyamán számos akadályba ütköztek. A leginkább veszélyes kísérlet a szélsőjobb felé nyitás volt a KKP-n belül. De megosztotta a pártot a náci Németország törekvése Ausztria bekebelezésére, valamint a készülő zsidótörvények, a radikalizálódó antiszemitizmus is. A KKP vezetőinek és tagjainak jelentős része nem szimpatizált a nácizmussal és a nyilasokkal. Raffay Sándor bányakerületi evangélikus püspök, a párt korábbi alelnöke pedig elhatárolódott az antiszemitizmustól, a zsidók jogfosztásától. Sőt mi több, helyeselte XII. Pius pápa nácizmust és az újpogányságot, a fajelméletet elítélő *Mit brennender Sorge* kezdetű, 1937. márciusában kiadott enciklikáját is.³⁶ Ezzel a véleményével azonban a párton belül jóformán magára maradt

A keresztény táborban folyó viták lezárása nélkül került sor a KKP új elnökének tovább nem halogatható véglegesítésére. 1937. február elején az Egyesült Keresztény Párt is beleegyezett, hogy a KKP elnöke Csilléry legyen, aki azon-

³² MOL K-149/651. f. BM. res. 7/1937. december 28., 231.

³³ MOL.K-150. BM. ált. Jobboldali összesítő. 6228. cs. 2071/1937. február 10.

³⁴ Fővárosi Közlöny, 1937. február 26. /11., 301.

³⁵ BFL IV-1403/a. Törv. hat.biz. közgy. jkv. 1937. február 17., 86.

³⁶ Magyar Hírlap, 1937. március 28., Nemzeti Újság, 1937. április 4.; Az enciklikát közli Zsigmond László szerk: Politikai és szociális enciklikák XIX-XX.sz. II. köt. 181–223.

ban megtartotta magának a Kékkeresztes Mozgalom vezetését is.³⁷ 1937. április 20-án a KKP elnökségében utoljára került sor tisztújításra. Csilléryt véglegesen is a párt elnökévé választották. Elnökhelyettes Bednárz Róbert plébános lett. Társelnökök Petrovác Gyula és a református Lázár Ferenc közjegyző, ügyvezető alelnök a katolikus Cselényi Pál a Nemzeti Hitelintézet igazgatója, s még további három alelnök. (A református Viczián István nyugalmazott államtitkár, felsőházi tag, a katolikus Bocsáry-Spur Kálmán ügyvéd, és a szintén katolikus Csik László orvos, aki azonban 1938. júniusában kilépett a KKP-ból. A korábbi elnökségi tagok közül Buday Dezső elhunyt, Joanovich és Raffay kimaradt az elnökségből.) Az Intéző Bizottság tagjainak fele is kicserélődött, elsősorban a Csilléryt támogatókkal.³⁸

Csilléry tekintélyét a KKP-ban annak köszönhette, hogy két évtizeden át ő volt Wolff Károly helyettese, mint alelnök. Pozíciója most átmenetileg megerősödött, és megnyerte támogatójául a régi gárdából Müller Antalt is. A törésvonalak azonban nem halványodtak el, hanem még inkább elmélyültek. Csilléry és Müller a Kékkeresztes antibolsevista ifjúsági szervezet mellett, Zichy és Ernst viszont ezen csoport működése ellen voltak továbbra is.³⁹ Csilléry városházi hatalmi pozícióját 1937 tavaszától az Egyesült Keresztény Párt úgy próbálta megtörni, hogy megkezdték az EKP saját fővárosi szervezeteinek a megalakítását. Ez újabb konfliktust involvált a KKP és az országos keresztény párt között. Nyárra az ellentétek odáig fajultak, hogy a KKP vezetése elhatározta, a párt kilép az egyesült keresztény pártból. Amennyiben Csilléry meg akarta magának tartani a Kékkeresztes Mozgalom támogatását, szakítania kellett volna az EKP-val, főleg az után, hogy a kékkeresztesek vezére, Csik László ekkor már jelezte távozási szándékát a KKP-ból.⁴⁰

4. A Keresztény Községi Párt agóniája Csilléry elnöksége idején

1937 májusában az országgyűlés képviselőházában a költségvetés tárgyalásakor Ernst Sándor az Egyesült Keresztény Párt vezérszónokaként semmitmondó beszéde végén a költségvetést elfogadta. A KKP képviselő tagjai – Müller Antal, Petrovác Gyula és Homonnay Tivadar – viszont ellene szavaztak. (A pártelnök Csilléry nem vett részt a vitában.) Müller Antal a kisiparosok sérelmeit ismertette, és a készülő zsidótörvényre utalva közölte, hogy a „zsidókérdést” a szociális törvényhozással lehet és kell megoldani.⁴¹ Petrovác Gyula ellenzéki magatartásuk okait fejtegette. Azért kell a keresztény pártnak ellenzékiné lenni, mert nincs „becsületes” polgári ellenzék: nem az a liberális és szociáldemokrata

³⁷ MOL K-149/651. f. BM. res. 7/1937. február. 18, 19.

³⁸ Nemzeti Újság, 1937. április 21.

³⁹ MOL K-149/651. f. BM. res. 7/1937. március 12.

⁴⁰ Uo., 1937. április 16., 69., április 16., 61.; április 23. 65. és 90.

⁴¹ KN 1935/XII. k. 206. ü. 1937. május 3., 446.

tábor, de nem az a nyilasoké sem. Beszédében részletesen szólt az 1938-as Szent István Év és a budapesti Eucharisztikus Világkongresszus politikai jelentőségéről is. A belpolitikában ekkorra érvényesülnie kell a „*Pax Christi in regno Christi*” elvnek, ami az eucharisztikus kongresszus üzenete volt. Budapestnek pedig fel kell készülnie a várhatóan hatalmas zarándok-tömeg, a több tízezer külföldi vendég fogadására és ellátására. (A közlekedés, az elszállásolás, a körmenetek útvonalának biztosítása stb.)⁴² Homonnay szerint a KKP azért ellenzéki, mert ellenzi a diktatúrát, ellenzi az alkotmányjogi kérdések negligálását (a legitimizmus kérdésében), és hiányolja a hatékony szociális törvényhozást.⁴³

1937. július 6-án Karafiáth Jenő főpolgármester levelet intézett Csilléry Andrásához, a KKP elnökéhez, és Zsitvay Tiborhoz, a fővárosi kormánypárt vezetőjéhez. Javasolta a két párt, a kormánytámogató keresztény párt és a NEP fővárosi szervezetének szorosabb együttműködését, és annak szervezeti biztosítását. „*A városházi két kormányzó párt között fennálló zavartalan jó viszony kimélyítése, valamint az igen sokszor nélkülözhetetlen együttműködésre irányuló céltudatos vezetés erőteljesebb biztosítása érdekében szükségesnek látom a kormányzó pártok egymásközi érintkezési módjának intézményes keretekben való megszervezését* – írta a pártvezéreknek a kormány exponensének számító főpolgármester. – *A szerintem eddig is célszerűnek bizonyult szűkebb körű összejövetelek további fenntartása mellett – úgy érzem, az őszi idény beköszöntével a két kormányzó párt által kiküldendő 5-5 vagy 7-7, összesen 10, vagy esetleg 14 törvényhatósági bizottsági tagból állandóan működő együttes bizottságot kellene életre hívni. Amennyiben ez az elgondolás nagybecsű véleményeddel és a vezetésed alatt álló párt tetszésével találkozni, felkérlek, hogy javaslatomhoz úgy a magad, mint pártod nevében hozzájárulni és a pártod részéről kijelölendő bizottsági tagok névsorát hozzám megküldeni méltóztatással. Abban az esetben pedig, ha netalán megtisztelő egyhangúsággal oly nemű kívánság merülne fel, hogy ennek az együttes bizottságnak elnöki tisztségét magamra vállaljam, akkor természetesen kötelességszerűen készséggel tennék eleget az ez irányban felmerülő óhajnak és szíves értesítésed alapján már az őszi idény elején gondoskodnék legelső ülésünk megtartásáról. Eme első alakuló ülésünkön terjeszteném elő az együttes bizottság tevékenységére és tárgyalási rendjére vonatkozó javaslataimat. Amidőn ez úton is szíves tudomásodra hozom, hogy a közgyűlések előkészítésének a főpolgármesteri hivatal ügykörébe történő átvételére vonatkozóan a szükséges intézkedéseket már megettem, és így mint a törvényhatósági bizottság közgyűlése elnökének módomban lesz a közgyűlés munkásságát közelebből irányítani.*”⁴⁴

A főpolgármester által közvetített kormányzati szándék egyértelműen a keresztény párt önállóságának felszámolása irányába mutatott. Ráadásul tovább

⁴² KN 1935/XII. k. 207. ü., 1937. május 4., 508–512.

⁴³ KN 1935/XII. k. 204. ü., 1937. április 29., 333–340.

⁴⁴ BFL IV-1402/a. Főpolg. m. biz. ir. 18/1939. Karafiáth 1937. július 6-i levele Zsitvay Tiborhoz és Csilléry Andrásához, 12–15. fol.

növekedett a főpolgármester jogköre, miszerint a polgármester vagy a tanácsnok helyett neki lett a joga a közgyűlési előterjesztések megtétel, s ezáltal az autonómia legfőbb fórumát is a kormány alá rendelte volna. A fővárosi kormánypárt elnökének, Zsitvaynak az álláspontja sem lehetett más, így a dolog ab ovo a KKP-ra volt kihegyezve.

Csilléry András július 14-én válaszolt a polgármesternek, ami lényegében udvarias elutasítást jelentette a fentebb ismertetett kezdeményezésnek. „Én természetesen a legnagyobb megértéssel és hálával fogadok minden olyan törekvést, amely a két kormányzó párt minél zavartalanabb és lojálisabb együttműködését óhajtja biztosítani – írta Csilléry – Kérdés azonban az, hogy az Általad javasolt testületté alakulás az eddigi szabad, szervezetlen formával szemben tényleg »az együttműködésre irányuló céltudatos vezetés erőteljesebb biztosítását« jelenti-e. En így első átgondolás után úgy látom, hogy egy ilyen collégium elnökkel (ráadásul a főpolgármesterrel – GJ.), tíz taggal, határozatképességgel, ügyrenddel, sőt talán még szavazással is nem hogy könnyebbé, mozgékonyabbá teszi a kooperációt, hanem ellenkezőleg, komplikáltabbá és nehezebbé. Azt meg kétségtelennek tartom, hogy az eddigi fesztelen megbeszélés helyébe lépő merev »tárgyalás« rendkívül elhúzná az ügyek intézését, mert közismert tünet, hogy tíz tagból álló konvektikulumban minden tárgynál mind a tíz tag beszélni óhajt és beszélni fog – az elnököt nem is számítva. Így hát jelenleg nem vagyok abban a helyzetben, hogy az Általad felvetett terv érdemében véglegesen állást foglaljak, nemcsak fenti aggályaim miatt, hanem azért sem, mert természetesen ismerni szeretném ebben a kérdésben pártom elnökségének véleményét is, amire alkalom csak ősszel, a politikai szezon újbóli megindulásakor lesz. Engedd meg tehát, hogy ez ügyre akkor újból visszatérjek.”⁴⁵

Csilléry tehát ragaszkodott pártja önállóságához, de nem tehetette, hogy végleg elzárkózzék a kormány javaslata elől, ezért a végleges döntésüket öszre halasztotta.⁴⁶ A kormány nyomására a főpolgármester 1937. október 11-én Csilléryhez intézett újabb levelében megismételte a július elején tett javaslatát.⁴⁷ Erre ugyancsak elutasító választ kapott. 1937-ben és 1938 első felében a Keresztény Községi Párt még kellőképpen erős volt ahhoz, hogy megőrizze önállóságát a vele koalícióban a fővárost kormányzó NEP-pel szemben. Karafiáth kezdeményezését tartalmazó iratokat 1938. december 7-én ad acta tették. 1938 végére, 1939 elejére derült csak ki, hogy a presszió nem volt eredménytelen.

Karafiáth főpolgármester tette rendszeressé, hogy a fővárosi törvényhatósági bizottság kormánypártjainak (a KKP-nak és a NEP-nek), az Egyesült Polgári Ellenzéknek és a Szociáldemokrata Pártnak a vezetői adott esetben *pártközi értekezleteket* tartsanak „a székesfőváros autonómiáját érdeklő fontosabb ügyek előkészítése, és főképpen a közgyűlések tárgysorozatának előzetes megbeszélése

⁴⁵ Uo. Csilléry 1937. július 14-i levele Karafiáth főpolgármesterhez., 9–10.

⁴⁶ Uo., 18/1939.biz. Karafiáth 1937. július 6-i levele.

⁴⁷ Uo. Karafiáth 1937. október 11-i levele a KKP elnökségéhez, 3–5. fol.

céljából”.⁴⁸ Ezekre a pártközi értekezletekre meghívták a főváros adminisztrációjának illetékes vezetőit, a polgármestert, az alpolgármestereket vagy valamilyen tanácsnokot. 1937. májusában a fővárosi kormánypárt vezetője, Zsitvay Tibor kifogásolta a polgármesternél, hogy a pártközi értekezleten az illetékes alpolgármester nem jelent meg, így a pártok nem kaptak autentikus tájékoztatást. Másik észrevétele az volt, hogy míg az ellenzéki pártok mindig első számú vezetőikkel képviseltetik ezeken magukat, a keresztény párt és a kormánypárt gyakran csak a második vonalba tartozó politikusokat küld a megbeszélésekre. Szendy polgármester az érintettek elfoglaltságára, számos kötelességük teljesítésére hivatkozva próbálta menteni a helyzetet.

A Keresztény Községi Párt szélsőjobb felé orientálódó vezetését nem csak Ernszték akarták félreállítani, hanem a régi városházi kormánypolitikából ellenzékivé vált Ripka Ferenc volt főpolgármester és néhány bethlenista elvbarátja is. Miután Ripkák kiváltak a fővárosi kormánypártból, 1937 őszén kísérletet tettek egy új fővárosi polgári párt alakítására. A hatósági megfigyelő úgy látta, hogy „Csilléry András képviselő kezéből akarják kivenni a keresztény politika vezetését és irányítását.”⁴⁹

Csilléry és társai, mint kitűnt, mégis csak régi vágású politikusok voltak, és visszariadtak a fasiszta, nyilas mozgalommá válás alternatívájától. 1937 őszén feszültté vált a viszony Csilléry és a Kékkeresztesek között, mint mondták, Csilléry „nem foglalkozott velük” eleget. 1937. október 15-én a Kékkeresztes Mozgalom alig ismert vezetői kimondták, hogy a Keresztény Községi Párttól függetlenítik magukat, mert az része lett az Egyesült Keresztény Pártnak. Csilléry elnöki székét nem töltötték be, hanem a mozgalom élére a már említett Szigethy István nevű fővárosi fogalmazó állt. Az önállósult Kékkeresztesek még durvábban követelték a KKP vezetőinek lecserélését, és a zsidókérdés *erőszakos* megoldását. A Keresztény Községi Párt helyi (kerületi) szervezetei viszont azt követelték, hogy a Kékkeresztes Mozgalom szűnjön meg, és posszibilis tagjai lépjenek vissza a pártba.⁵⁰

A Darányi-kormány igyekezett jó viszonyt fenntartani a székesfővárost irányító keresztény párttal és a kormánypárt itteni szervezetével. A miniszterelnök 1937. október 30-án levelet intézett a főpolgármesterhez azt kérdezve, hogy a székesfőváros szempontjából mit találna szükségesnek érvényesíteni az új választójogi törvénnyel kapcsolatban. Karafiáth főpolgármester tájékozódás végett november 3-án Zsitvay Tibor itteni NEP-elnökhöz és a KKP vezetőjéhez, Csilléry Andrásához levelet intézett az új választójogi törvényjavaslat előkészítésével kapcsolatban. Ebben két kérdést intézett hozzájuk: 1. a benyújtandó tör-

⁴⁸ Uo., 112/1937. Főpolgármester 1937. szeptember 15-i levele a polgármesternek. Ugyanezt megküldte Zsitvay Tibornak, a NEP Székesfővárosi Szervezete elnökének és Csilléry Andrásnak, a KKP elnökének.

⁴⁹ MOL K-149/651. f. BM. res. 7/1937. október 8., 168.

⁵⁰ Uo., 1937. október 22., 179.

vényjavaslatban a budapesti képviselő-választásokra vonatkozóan milyen nézőpontokat tartanak szükségesnek kidomborítani? 2. a budapesti törvényhatósági választásokra vonatkozó érvényben lévő törvényes rendelkezések módosíttassanak-e, és ha igen, milyen irányban?⁵¹ Csilléry András november 8-án közölte a főpolgármesterrel, hogy nem áll módjában a rövid határidőn (két hét) belül ezekre érdemi választ adni, mert pártja vezetőit lefoglalja a költségvetési vita, továbbá azt egyeztetnie kell nem csak a KKP vezetésével, hanem az Egyesült Keresztény Párttal is, mert a két keresztény párt ebben a kérdésben közös álláspontot fog kialakítani.⁵² Karafiáth főpolgármester 1937. november 6-án arról tájékoztatta Darányi miniszterelnököt, hogy egyik párttól sem kapott érdemi választ a kérdésekre. Ebből azt a következtetést vonta le, hogy igenis szükség van egy „állandó együttes intézőbizottság működésére”, ahol a két kormányzó párt néhány vezető tagja bizalmasan megtárgyalhatná a miniszterelnök által a választójoggal kapcsolatban feltett konkrét kérdéseket.

Míg a Keresztény Községi Párt vezetői a kormánnyal és a kormánypárttal működtek együtt, – így például az 1938 márciusában a választójogi törvényjavaslat vitájában Csilléry, Müller Antal és Petrovác Gyula is igennel szavazott,⁵³ – a Kékkeresztes Mozgalom a kormány szélsőjobboldali ellenzékének táborában kötött ki. A mozgalom 1938 tavaszán újjászerveződött, és főleg a VIII. kerületben volt aktív.⁵⁴ Egy 1938. szeptember eleji rendőrségi jelentés szerint a mozgalomnak 2600 tagja volt.⁵⁵ Vitéz Csík László fővárosi törvényhatósági bizottsági tag, a párt szélsőjobboldali frakciójának vezetője 1937. június elején már a KKP-ból való kilépésről nyilatkozott. 1938. júniusában pedig lemondott törvényhatósági bizottsági mandátumáról is.⁵⁶ A Kékkeresztes Mozgalom és a KKP fiatal gárdája Csík vezetésével ekkor már részt vett egy szélsőjobboldali egységfront létrehozásában, amelynek a nyilas Pálffy Fidél, Festetics Sándor, Salló János, Szálasi Ferenc és Marton Béla lettek a vezetői.⁵⁷ Csík és a Kékkeresztesek eljutottak a nyilas táborba, ide azonban Csilléry, Müller, Petrovác, és a Keresztény Községi Párt többsége, bár rokonszenveztek a szélsőjobboddallal és főként a nagytőke-ellenességben és az antiszemitizmusban programatikusan is találkoztak, nem követte őket. „Magasabb helyről”, nyilvánvalóan Esztergomból Közi Horváthot és a KKP katolikus pap-képviselőit „a katolikus diszciplína megtartá-

⁵¹ BFL IV-1402/b. Főpolg. m. ált. ir. 287/1937. 1-4. fol.

⁵² Uo., 7-8. fol.

⁵³ Csilléry felszólalása KN 1935/XVII. k. 289. ü. L938. március 29., Müller és Petrovác Uo., 290. ü. 1938. március 30.

⁵⁴ MOL K-149/651. f. BM. res. 7/1938. március 4.

⁵⁵ Uo., 1938. szeptember 2.

⁵⁶ BFL IV-1403/a. Törv. hat. biz. közgy. jkv. 1938. június 22. 249/1938. kgy. sz.

⁵⁷ Uo., 1937. június 4.

sára” figyelmeztették. A Csilléry-féle politikát bíráló Friedrich Istvánt és Homonnay Tivadart pedig a vezetőség 1938. júniusában kizárta a pártból.⁵⁸

A Keresztény Községi Párt felszámolása végül is Imrédy Béla kormányzása idején valósult meg. A KKP vezetői lelkesedéssel fogadták Imrédy kaposvári beszédét, mert abban a keresztény szociális tanítás megvalósításának programját látták. 1938. december 15-én a fővárosi keresztény párt és az itteni NEP 14 tagú közös Intéző Bizottságot állított fel, a fúzió előkészítésére. 1939. január 31-én a KKP vezetőségi ülésén kimondták a párt csatlakozását az Imrédy vezette Magyar Élet Mozgalomhoz. Már Imrédy bukása után, a Teleki-kormány első napjaiban, 1939. február 28-án jött létre a Magyar Élet Keresztény Községi Pártja, amelynek a közgyűlésben 74 mandátuma volt. A KKP elnöke, Csilléry András lemondott, és visszavonult a politikától.⁵⁹ Az új párt elnöke a főpolgármester Karafiáth Jenő lett.

⁵⁸ MOL K-149/651. f. BM. res. 7/1938. június 12., 87.

⁵⁹ A debreceni egyetemen a fogorvosi tanszék vezetője lett.